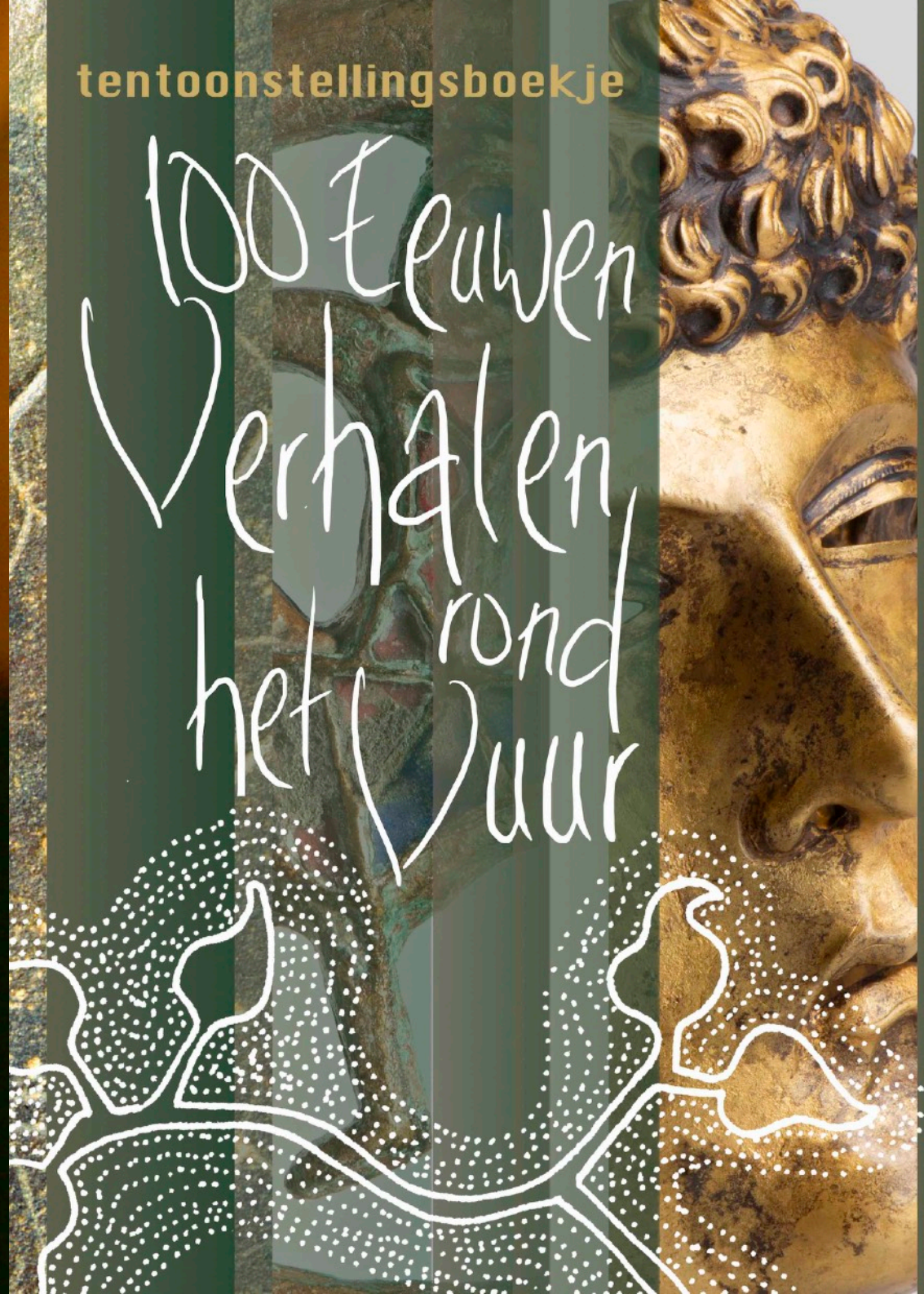

tentoonstellingsboekje

100 Eeuwen
Verhalen
rond
het Vuur

100 Eeuwen Verhalen het rond vuur

Tienduizend jaar verteld

Mensen houden van verhalen.

Wij zien ze op tv, en we lezen boeken. Lang geleden werden ze verteld. Mensen zaten 's avonds rond het haardvuur en luisterden naar de vreemde, spannende, treurige en vrolijke verhalen die hoorden bij hun tradities. Soms waren ze al eeuwenoud. Ze werden door de generaties doorgegeven. In deze verhalen vonden ze troost als ze verdrietig waren of ze snaptten door het verhaal hoe onverklaarbare dingen konden bestaan.

Wie het verhaal hoorde probeerde het te onthouden om het later ook weer te kunnen vertellen.

In de tentoonstelling 100 Eeuwen Verhalen rond het Vuur hoor je verhalen die klonken over een tijdspanne van tienduizend jaar.

Vanaf de vroegste bewoners van ons land tot in de middeleeuwen, in acht tijdvakken.

In de verhalen klinkt hun godenwereld, en hun ideeën over hoe mensen met elkaar moeten leven. De rollen van mannen en vrouwen, van rijken en armen, van priesters, ridders en gewone mensen.

In de verhalen leer je de mensen kennen.

Hoewel de jager-verzamelaars weinig bezittingen hadden, maakten ze wel voorwerpen die misschien niet van praktisch nut waren. Dingen die versieringen droegen of zelfs tekeningen, of die hoorden bij een ritueel of traditie.

In deze steen is een dansend figuurtje gekerfd. Ze werd gevonden bij Wanssum in Limburg.

Middensteentijd

100 eeuwen geleden

Jager-verzamelaar-culturen leefden in evenwicht met de natuur. Ze trokken erin rond, wisten alles over het landschap en de seizoenen; ze maakten daar zelf deel van uit. Ze hadden weinig bezit, wijde territoriumgrenzen en leidden doorgaans een vreedzaam bestaan.

Hun geestelijke wereld was dan ook rechtstreeks verbonden met de natuur. Sjamanen konden contact maken met dat onzichtbare terrein. Bijvoorbeeld door in trance te raken.

Sjamanen bewaakten de harmonie tussen mensen en hun omgeving en ze deden voorspellingen aan de hand van tekenen in de natuur, die zij door hun bijzondere gave konden 'lezen'. Hij of zij was voorzien van bepaalde bezielde voorwerpen, zoals amuletten.

In rituelen speelde het jachtwild een belangrijke rol. Het moest de jagers goed gezind zijn en zich gemakkelijk laten vangen.

Vrouwen bleven niet thuis als er gejaagd werd, maar deden volop mee. Ze waren net zo belangrijk als mannen.

In meerdere jager-verzamelaar-culturen was de slang een belangrijk dier. De oudste kunstvoorwerpen, of de fragmenten die daarvan zijn teruggevonden, tonen vaak kenmerken van slangen: de geschubde huid.

Dit is het verhaal over Aya, die de wereld maakte. Ze voer met haar kano door het landschap en benoemde alle dingen waar ze langs kwam. Ze gaf alle dieren een naam.

Toen zag ze een man. Ze ging aan land en legde haar kano ondersteboven. Die veranderde in een bergrug.

Aya bleef bij de man.

Op een dag waren ze aan het vissen. Ze vonden een hele school kleine vette visjes in een inham. De man haalde ze uit het water, de vrouw deed ze in een mand. De man bleef maar doorgaan en Aya zei: "We hebben genoeg voor vandaag, de mand is vol". Maar de man wist van geen ophouden. Opeens werd hij gegrepen door een enorme vis die hem aan stukken scheurde en op de oever spuugde. Aya tilde een boomstam op die daar op de oever lag en ze vroeg aan de mieren, die eronder leefden, om hulp. De mieren zetten de man weer in elkaar. De man en Aya gingen naar hun hut, aten de vis en Aya werd zwanger.

Hun zoon werd een goede jager. Op een dag volgde hij een beer. Diep in het woud verdween de beer in een spelonk. De jager ontdekte een enorm hol, met vreemd licht achterin dat hem aantrok. Hij kwam in een heel andere wereld: een bos met onbekende bomen... struiken met onbekende bessen... Hij plukte van die vruchten en at ze op, maar voelde zich meteen heel vreemd. Hij was veranderd in een reusachtige slang. Hij siste woedend en sprong rond van schrik tot hij uitgeput in slaap viel bij een hazelaar. In zijn slaap sprak de geest van de hazelaar: "Klim in de hoogste boom die je ziet en laat je eruit vallen, dan word je weer mens. Je heb gegeten van de vruchten van de geestenwereld".

Zo kon de jager terug naar de mensenwereld. De grote slangenhuid hing hij om zijn schouders. Hij werd sjamaan en verliet zijn ouders.

Aya en haar man gingen weer naar de inham met vette visjes, en de man had niets geleerd. Het ging net als eerder, hij hield niet op met vissen, werd gegrepen en verscheurd. Alleen nu waren er geen mieren... Aya bleef alleen.

Ze werd oud en leefde van wortels, die ze opgroef, in plakjes sneed en in de krekens legde zodat ze lekker zacht werden. Maar... een geest ontdekte dat en at alles steeds op. Aya probeerde de plakjes wortel beter te verstoppen en de geest te betrappen. Maar de geest sloot haar in zijn vleugels en wilde haar doden. Aya ontkwam door zichzelf in een krekelt te veranderen.

Bij het huiselijke leven paste meer bezit en het bewaren van voorraden in aardewerken kommen en potten.

De kennis over geneeskrachtige bestanddelen uit de natuur werd belangrijker. Ook hiervoor konden voorraden belangrijk zijn. De sjamanen gebruikten een soort magie, met gebruik van speciale voorwerpen.

Dit 'idool' moet een belangrijk stukje aardewerk geweest zijn. Er werden goddelijke kwaliteiten aan toegekend.

Nieuwe Steentijd I

70 eeuwen geleden

Mensen hadden zich op vaste plaatsen gevestigd. Hun huizen waren stevige bouwwerken, bestand tegen alle weersomstandigheden. Maar door niet meer rond te trekken konden ze ook minder inspelen op de jaargetijden. Sterke stormen, brand, overstromingen of ernstige droogte konden rampzalig uitpakken, met verlies van oogst. Bovendien betekende het honkvaste leven dat infectieziekten meer kans kregen. Om zulke risico's te bezweren, werd religie belangrijker. Sjamanen konden allerlei onheil afwenden en zieken genezen. Ze hadden een mysterieuze identiteit. Ze konden van gedaante veranderen en door de lucht vliegen. Sjamanen gebruikten instrumenten en kruiden om in trance te raken, zo konden ze voorspellingen doen.

Ouderen verdienden aanzien. En regelmatig kregen vrouwen een voorname rol. Dit werd door de gemeenschap zo bepaald. Bovendien gaven de vrouwen, door het maken van specifiek aardewerk, identiteit aan de groep. In sommige vroeg-neolithische culturen werd de vrouw vereerd als de bron van het leven, en stonden de moeders aan het hoofd van het gezin.

Verschillende dieren werden ervaren als de dragers of vertegenwoordigers van de geestenwereld. Tegelijkertijd werden veel dieren bejaagd en opgegeten.

Er was eens een zeer mooie jonge herderin. Alle mannen wilden haar, maar ze wees hen allemaal af.

Op een dag dwaalde een deel van de kudde schapen van het huis af. De vrouw ging op pad om de schapen te zoeken en terug te leiden. Onderweg kwam ze een vreemde man tegen. Hij vroeg: "Ben jij al bezet?". De vrouw stelde hem dezelfde vraag. Beiden waren nog vrij en ze vrijden met elkaar. Daarna zei de man dat hij niet bij haar kon blijven, en de vrouw hilde van teleurstelling.

"Wees niet bedroefd," zei de man, "je hebt van mij twee mooie zoons ontvangen. Gezonde mannen die hun hele leven geen ziekte zullen kennen. Over precies elf maanden zullen de barensweeën beginnen. Ga dan naar de rivier en breng je vuilbonte pels mee. Daarop zal je ze baren: twee ravenjongen. Kuikens, die zullen krassen als raven, wegvliegen en op de onderste tak van een linde neerstrijken. Loop driemaal om de boom heen en sla met je kleed tegen de boomstam. Dan vallen de raven op de vuilbonte pels neer. Wikkel ze stevig in het vel en bind ze vast met een bont haarsnoer. Hang de bundel in je huis

aan de balken. Na drie dagen zullen ze krijsen als baby's. Dan kun je ze voeden.

De eerstgeborene wordt sjamaan. Hij zal het huis verlaten en rondtrekken, net als ik. Hij wordt sterk, hij zal een eland in de lucht kunnen gooien. De tweede wordt ook sjamaan, nog sterker dan zijn broer. Hij zal een hooibaal van tien armlengtes door de lucht kunnen laten vliegen. Beide mannen zullen geen ziekte kennen en alle ziektes van anderen kunnen verdrijven."

Toen hij dit had gezegd, verdween de man. De vrouw bracht haar schapen terug naar huis en alles gebeurde precies zoals haar geliefde had voorgezegd. Haar sterke zoons trokken weg.

De mooie vrouw leefde nog lang. Ze had het goed, werd steeds voller en ronder, haar schoonheid verwelkte nooit. Haar zoons leefden gezond en tot het hun tijd was. Hoewel ze het huis verlieten, hielden ze altijd contact met hun moeder, door haar in ravengedaante te bezoeken.

De boeren uit de latere steentijd gebruikten veel aardewerk. Ze gaven het ook mee aan hun doden, gevuld met zaken die de overledene in het hiernamaals nodig kon hebben. Er waren siervoorwerpen die meer betekenden dan alleen maar mooi zijn.

Dit is een kom in de stijl van het Trechterbekervolk. Dit aardewerk werd geboetseerd uit opgebouwde ringen en van een decoratie voorzien met inkervingen. Waarschijnlijk had dit een bepaalde betekenis. Na het bakken werd het reliëf voorzien van witte pasta, waardoor het patroon nog mooier opviel.

Nieuwe Steentijd II

60 eeuwen geleden

Door eeuwenlange ervaring met natuurlijke verschijnselen hadden de mensen een fijnmazig beeld van het universum waarin zij leefden. Zon, maan en sterren vervulden daarin een belangrijke rol. Het ritme van dag en nacht, de wisseling van de seizoenen, de kracht van eb en vloed; alles hing ermee samen.

Er ontstond een sterke sociale band tussen mensen, ook buiten hun eigen familie of woonkern. Met iedereen samen konden ze imposante bouwsels van gigantische stenen maken. Het meest bekende voorbeeld hiervan is Stonehenge, gericht op de jaarlijkse zonnepunt.

Ook kreeg het dodenrijk in deze leefgemeenschap een belangrijke plek. Er gold een rijke grafcultuur, die soms gepaard ging met het oprichten van bouwwerken, zoals de hunebedden in ons eigen land.

Een ander opvallend aspect van deze ontwikkelingstijd is dat mensen contacten gingen onderhouden over lange, soms zeer lange, afstanden. Er was sprake van een wijdvertakte sociale structuur. Een bekend voorbeeld van een verre reiziger uit deze periode is de Amesbury-man, die vanuit Midden-Europa naar Engeland reisde.

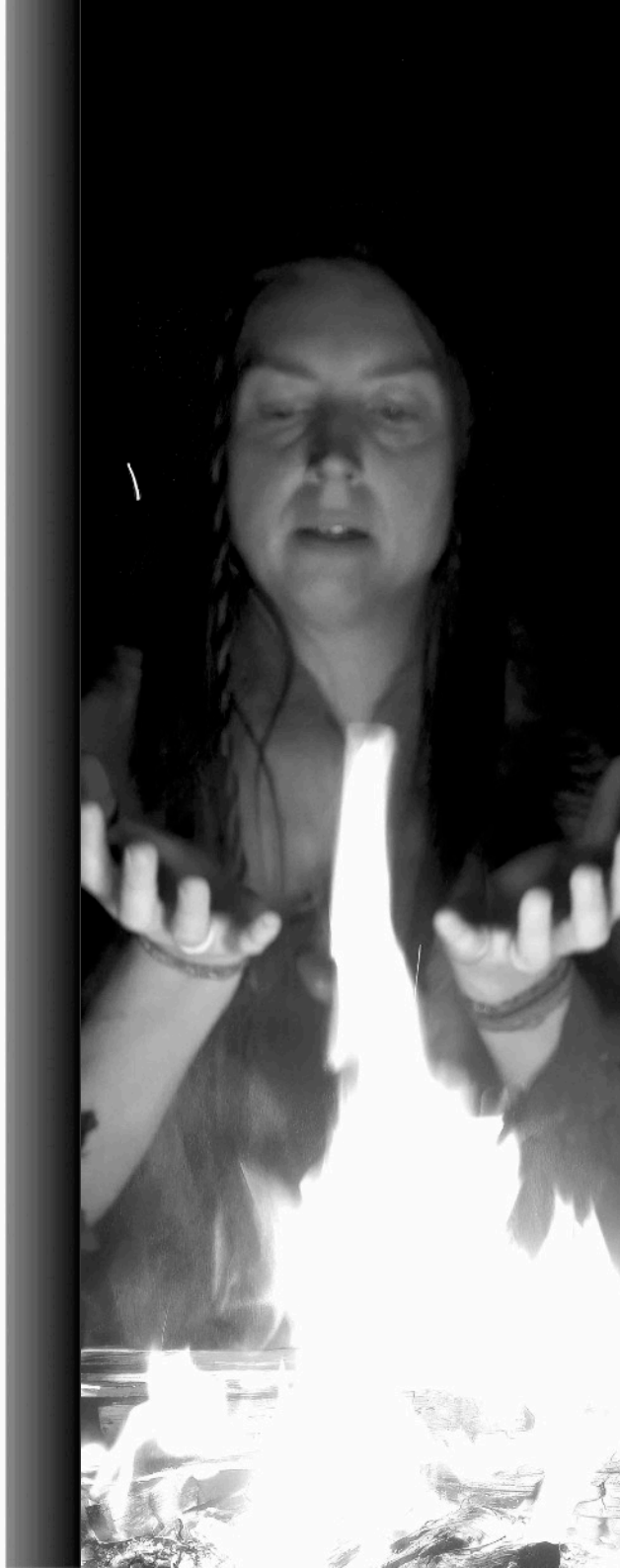
Hoor... een verhaal van lang geleden.

Een man had een akker met in het midden een oude dode boom. De akker floreerde maar toch had de man weinig oogst. Alle bonen die hij zaaide kwamen op, groeiden hoog op, bloeiden rijk en droegen dikke peulen. Maar dan waren ze opeens allemaal verdwenen.

Het jaar erop ging hij zijn akker bewaken en zag in het donker uit de dode boom vijf naakte witte vrouwen komen; hun lichamen leken te stralen. Ze plukten alle bonen en verdwenen weer in de boom. De man vertelde dit aan zijn dorpsgenoten. Ze gingen samen naar de boom, hakten hem om en in mootjes. Daar kwamen de vijf vrouwen tevoorschijn, van verschillende leeftijden.

Ze doodden de vrouwen en in sneden ze in stukken; ieder huis kreeg er een, om op te eten. Een oude vrouw kreeg het oudste taaiste vrouwtje. Zij zette de mand met lichaamsdelen weg in het huisgraf achterin het huis. De volgende dag wilde ze stukken vlees eruit halen, maar ze schrok enorm: de inhoud van de mand was veranderd in een vaste klomp die licht gaf en omhoog zweefde: hoger en hoger, ze kon er niet bij en riep om hulp. De mannen uit het dorp probeerden het zwevende lichaam te pakken te krijgen. Ze klommen in de bomen. Eén van de mannen sprong vanuit de top van de hoogste boom bovenop het lichaam en ontdekte dat het groot en volledig rond was geworden. Hij noemde het 'maan'.

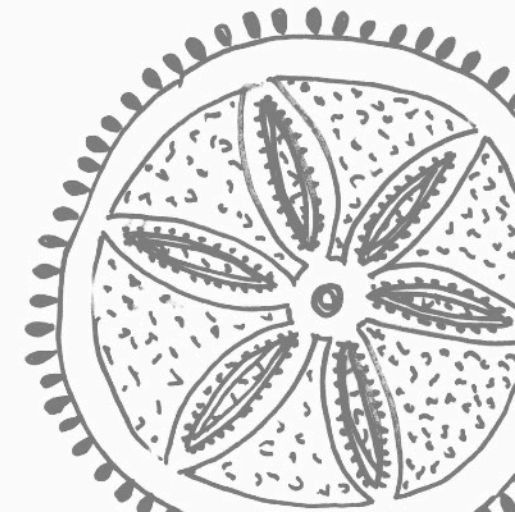
Er was verder niets op de maan en de man kreeg honger. Hij at zijn linnen kleed op. Toen kreeg hij het koud en wilde naar zijn dorp terug, maar hij durfde niet te springen. Gelukkig kwam er een toom ganzen voorbij. De ganzen brachten hem terug naar

het huis van zijn vrouw en vier kinderen.

De dag erop schoot zijn jongste zoon een gans uit de lucht. Ze braadden hem en aten hem op, maar de man kon er niet van eten. In de nacht bond de man zijn slapende vrouw en kinderen in een grote mand, zette de mand op een vlot en duwde dat de rivier op. Het landde in een onbekend land. Daar maakten de vrouw en haar kinderen vuur. Ze kwamen in andere dorpen, ontmoetten andere mensen.

Na een tijd voelde de man spijt en reisde hen achterna. Maar steeds als hij bij zijn gezin aankwam, vertrok zijn vrouw met de kinderen naar elders. Zo kwamen ze over de hele wereld en leerden alle mensen kennen. Vanaf die tijd hielden de dorpen ieder jaar een groot dansfeest waar iedereen kwam.

Bronzen voorwerpen waren duur. De grondstof kwam van ver en het bronsgieten was werk voor een vakman. Wie brons had, liet dat graag zien. Een met een echt scheermes gladgeschoren kin? Dat betekende status.

De persoonlijke verzorging werd gewaardeerd, daarvan getuigen haarpincetten, haarspelden en dit scheermes, uit brons gegoten.

Bronstijd

40 eeuwen geleden

Door handel werden sommige mensen rijk en anderen niet. Er kwamen grotere verschillen tussen de mensen. Dat leidde wel eens tot afgunst of ruzie.

Vrouwen werden soms onderschikt aan mannen, die nu vaker een bijzondere positie in de gemeenschap kregen. Als krijger, leider of priester; dragers van vaardigheden, wijsheid en kennis, bekleed met rijkdom.

Leefgemeenschappen keerden zich meer naar binnen. Iedereen 'van buiten' kon worden gezien als gevaarlijke vreemdeling of zelfs als begeerlijke buit. In sommige bronstijd-culturen was er sprake van slavernij.

Het vergaren en bezitten van kennis was ook een vorm van rijkdom. Sterrenstelsels konden namen krijgen en mensen een sterrenbeeld. Er waren talloze rituelen en voorspellingen die alleen de bezitters van de kennis mochten uitvoeren, een priesterkaste die apart stond van de gewone mensen. Bij die rituelen konden offerdieren, beeldjes en symbolen of tekens gebruikt worden. In moerassen werden kostbare metalen voorwerpen achtergelaten. In bronstijd-culturen speelde vaak het water of het moeras een belangrijke rol als plek waar goden en geesten huisden. Soms kwamen mensenoffers voor.

Er leefde een dorpshef: Rode. Hij was zeer gelukkig want hij kreeg dubbele baby's: twee jongens. Tweelingen brengen geluk, dat wist iedereen toen al. Ook de zon werd immers door de hemel getrokken op een wagen met twee ossen, gemend door een tweeling.

Het dorp had veel last van allerlei plagen, het meest van dieven die bezittingen, vee en oogst wegnamen.

Op een dag ging de vrouw van het dorpshef, Thure, naar het moeras. Een watergeest verscheen haar. Hij beloofde haar dat alle plagen zouden stoppen als ze hem een drachtig rund beloofde. Ze beloofde dat meteen, denkend aan hoe blij haar man zou zijn.

En inderdaad stopten alle plagen. De dorpselingen leefden vreedzaam, maar het dorpshef vergat de belofte. Toen Thure weer bij het moeras kwam, herinnerde de watergeest haar aan haar woord. Ze zei: "Ik vrees dat mijn man het zo wel best vindt". Daarop eiste de watergeest dat zij zelf de plaats van het offer zou innemen. Thure keerde terug naar huis, kleeftde zich in al haar luister en behing zich met al haar sieraden. Daarna ging ze naar het moeras en kwam nooit terug. Ze werd een moerasgodin. Vanaf die dag zag Rode in dat hij zich had vergist. De watergeest en zijn vrouw werden voortaan vereerd met giften: horens, runderen en beeldjes.

De tweeling, ze heetten Stirger en Barger, groeide op tot vrolijke kinderen en speelden veel rondom het huis met hun kleine geitenwagen. De goden in de onderwereld hadden veel last van de knerpemde wielen van de kar en werden boos op de jongens. Ze wilden ze op de proef stellen. Stirger en Barger waren echter te slim voor ze en waren bedacht op valstrikken en listen. Toen de geesten hen uitdaagden om in het haardvuur te springen, wisten ze wat ze te doen stond. Ze sprongen meteen in de vlammen, in de wetenschap dat hun as in het moeras zou worden gestrooid. Hun moeder ving de as op en veranderde de

as weer in twee jongens. Nu hadden ze bijzondere krachten. Ze groeiden op tot priesters, die dienst deden in het heiligdom bij het moeras en hun stam veel geluk brachten. Ze schoren al hun haar, droegen speciale gewaden en waren getooid met bronzen zwaarden en gehoornde helmen. Ze kenden de sterren en andere hemellichamen en alle dieren en planten. Ze kenden de mensen voor ze geboren waren. Het dorp werd rijk en machtig.

Het moeras eiste nog steeds offers. Runderen, maar soms ook mensen. Als dat gebeurde, droegen de priesters op om dieven te vangen die vanaf een ander dorp naderbij slopen om hun bezittingen te roven. Die eindigden met een band om hun nek bij de watergeest in het moeras.

In deze periode gingen mensen veel aandacht verlenen aan uiterlijk vertoon. Daardoor werden de edel- en wapensmeden ook zeer bedreven in kunstig gemaakte objecten.

Een halssnoer van flinke barnstenen gepolijste kralen, gerangschikt naar grootte. Dit was niet alleen een prachtig sieraad, maar ook een signaal: de drager was een rijke dame (of heer?).

Ijzertijd

20 eeuwen geleden

Met de ontdekking van ijzer kwamen er grotere sociale verschillen. De rijken hadden een grote veestapel en droegen gouden sieraden. Sommige waren heuse vorsten. In hun zaalhuizen werden feesten en drinkgelagen gehouden, waar strenge etiquetteregels golden.

De cultuur werd meestal door mannen gedragen, maar dat betekende niet dat vrouwen onbelangrijk waren. Erfenissen van bezit en macht werden soms doorgegeven via de moeder-lijn. Religie was een ingewikkeld gebeuren. Allerlei plekken in de natuur – bronnen, bomen, krekens, heuvels – konden 'bezield' zijn, door bepaalde gebeurtenissen die daar volgens mythen en legendes hadden plaatsgevonden. En er waren allerlei goden, die vaak van gedaante konden verwisselen en waarvan je nooit wist wanneer je ze tegen het lijf kon lopen. En dat kon goed, maar ook slecht uitpakken. Het leven was dus vol van mysterieuze risico's; in de wereld buiten de bekende woonplaats konden gevaren op loer liggen.

Van ijzer konden allerlei gebruiksvoorwerpen worden gesmeed. Het was ruim verkrijgbaar. Het was bovendien zeer geschikt om er sterke en scherpe zwaarden van te maken. Het wapengekletter was dan ook niet van de lucht.

Heer Iwan was rijk en liep altijd samen met zijn hond, die glansde als zilver in maanlicht en als goud in de avonden bij het vuur.

Op een dag kreeg hij twee boodschappers op bezoek. De eerste kwam van Kiara, de koningin uit het oosten. Ze vroeg om de hond, tegen rijkelijke beloning. De tweede kwam van Maddox, de koning uit het westen, en hij vroeg precies hetzelfde. Heer Iwan voorvoelde dat dit geen goed nieuws was en dacht diep na over een oplossing. Daarop nodigde hij beide vorsten en hun volken uit, op precies hetzelfde uur. Kiara en Maddox arriveerden in de grote zaal met al hun manschappen en vele geschenken: runderen, goud en ijzeren wapens.

Iwan had een groot feestmaal voor hen bereid, maar de stemming was direct al gespannen, omdat de beide volken elkaars tegenpolen waren. Er ontstond ruzie over wie het vlees mocht aansnijden, wie aan het hoofd van de tafel mocht plaatsnemen en wie het eerst zijn drinkbeker in de situla mocht dopen.

Heer Iwan sprak hen toe, en zei dat de hond zou gaan naar de heerser die het grootste geschenk had meegebracht. Ze gingen daarop al hun giften opnoemen, en toen bleek dat beiden precies evenveel hadden, op één stier na, in het bezit van Maddox. De avond duurde lang en de drank vloeide. Koningin Kiara nam haar verlies, maar wilde de stier graag even lenen als troost. De beschonken Maddox liet zich overhalen maar ontdekte vervolgens dat Kiara met haar manschappen vertrokken was... met de stier.

Zodra dit uitkwam, ontstak heer Iwan in woede. Dit was tegen zijn woord in. Maddox had zijn gunst verkwanseld; Iwan daagde hem uit voor een veldslag. Maar helaas voor Iwan waren zijn manschappen door ziekte verzwakt. Slechts één jonge krijger kon vechten: Owen. Vlak voor de slag verscheen hem een bloedmooie vrouw. Owen liet zich niet verleiden. Hij zette zijn speer tegen haar hoofd en dwong haar zich bekend te maken. Het was Mararigan, de godin van het gevecht. Ze bezwoer hem dat ze hem in ieder gevecht zou hinderen. Maar gelukkig

verscheen daarna nog een andere godheid: Kernonnos, de gehoornde god van voorspoed en contact met de geestelijke wereld, de beschermer van krijgers. Hij gaf Owen de mogelijkheid om van gedaante te veranderen. Owens speer kreeg godenkracht.

Zo versloeg Iwan met Owen het leger van Maddox, ondanks de slinkse streken van Mararigan. Vervolgens trok hij op naar het oosten, het rijk van koningin Kiara. Hij bracht de zilveren-gouden hond mee en eiste de stier op. Kiara weigerde en weer volgde een oorlog, waarbij de hond omkwam. Iwan overwon. De vrede was hersteld, hij wist Kernonnos aan zijn zijde.

Sommige oorspronkelijke bewoners bleven de oude tradities en ritën volgen, anderen gingen gemakkelijk mee met de nieuwe Romeinse mode.

Zo'n bronzen gezichtsmasker bevestigden Romeinse ruiters aan hun helm. Wie hiermee rondreed, moet ontzag hebben afgedwongen. Zo'n onaangedaan gelaat zag er imposant uit. En zo was het waarschijnlijk ook bedoeld. Je moest er wel wat voor overhebben. Het was zwaar en benauwd om dit voor je gezicht te dragen.

Romeinse invasie

18 eeuwen geleden

De Romeinse legioenen kozen de Rijn als de grens van hun rijk; dit was een belangrijke transportader richting Engeland.

De botsing van de Germanen met Romeinse cultuur was enorm. Maar de Romeinen hadden daar ervaring mee; hun tactiek was om inheemse goden op te nemen in hun eigen godenwereld en zo iedereen te vriend te houden. Nu kenden de Germanen net als zij véél goden – sommige waren heel locatie-gebonden. De Romeinen konden ze onmogelijk allemaal erkennen. De godinnen Nehalennia, van de vruchtbaarheid en zeevaarders, en Epona, van de ruiters, werden uitverkoren.

De Germanen hielden van hun onafhankelijkheid en hadden, in tegenstelling tot Romeinen, eigenlijk geen bestuursvorm. Als het nodig was, werd een leider gekozen, maar die moest wel goed luisteren naar wat andere belangrijke mannen wilden. Mannen kregen aanzien door overwinningen op vijanden. Vrouwen kwamen niet aan het bestuur te pas, maar zij waren wel belangrijk als hoofd van een familiegeslacht.

De Germanen die rijk werden door het contact met de Romeinen kregen een heel ander leven. Ze hielden er een gemixte cultuur op na.

Ze hadden het vaak geprobeerd, onze dappere afgezanten. Steeds weer vroegen zij Caesar om ons niet aan te vallen... weg te blijven uit ons gebied.

‘Ons gebied’... het land van de rivieren, beheerst door Maas, Waal en Rijn waar veel verschillende stammen woonden. Ook wij bewoonden het al generaties lang. Wij, de Germanen, een trots volk, wij lieten ons niet zomaar verdrijven. We waren bereid ons te verdedigen, maar liever onderhielden wij een vredige verstandhouding met het nieuwe, vreemde volk dat zich ‘Romeinen’ noemde.

Maar Caesar bleek onvermurwbaar en liet vijfduizend van zijn soldaten optrekken richting de Maas. Dat vond hij blijkbaar een goed begin, om alles onder controle te houden. O, had ons het nieuws toen al maar bereikt dat er een soort wapenstilstand tussen ons en de Romeinen was afgesproken. Nu, uit onwetenschap, schrokken we. Plots oog in oog met het Romeinse leger vielen wij aan – uit zelfverdediging...dachten wij. Caesar ontstak in woede, vatte het op als verraad. Zijn leger was daar helemaal niet gekomen om te vechten. Onze pogingen tot verklaringen en excuses werden compleet genegeerd...Het enige wat Caesar wilde was wraak...

Nog geen dag later werden wij, nietsvermoedend in ons dorp, tussen de Maas en de Waal overrompeld door drie Romeinse slagorden. De lucht kleurde zwart, de aarde trilde. Wie kon, greep naar wapens of probeerde in de chaos en paniek te vluchten. Wie weerstand bood, werd neergeslagen. Vluchtende vrouwen en kinderen werden door de Romeinse ruiters ingehaald. Wie de samenvloeiing van de Maas en Rijn wist te bereiken, vond in de sterke stroming van het water het graf door uitputting en verdrong. Bijna iedereen kwam om die dag.

Ik...ik had geluk. Geluk...ik leefde nog, maar dat leven en mijn toekomst waren plotseling heel onzeker geworden. Een ding wist ik toen wel: ons leven zoals we dat al leidden generaties terug, ons vreedzame bestaan op dit drassige land en onze Germaanse cultuur, met alle gebruiken die daarbij hoorden, zouden nooit meer hetzelfde zijn. Nu waren de Romeinen de baas... wat blijft er van ons over?

De verhalen van deze periode werden graag en veel verteld, maar nauwelijks opgeschreven. Men gebruikte wel letters, de runen, maar die dienden niet om hele verhalen op te schrijven. De vertelkunst was erg belangrijk. Misschien zelfs een beetje heilig. Daardoor moeten de objecten uit deze periode vaak nog een beetje 'voor zichzelf spreken'.

Zowel mannen als vrouwen sloten hun mantels met een fibula, een mooie versierde speld. Dit ruitertje te paard stamt uit de zesde-zevende eeuw. Het is gemaakt van brons, ingelegd met cloisonné email.

Middeleeuwen I

12 eeuwen geleden

Voor de mensen die rond de Noord- en Oostzee leefden speelde de zee een grote rol. Op het water was het leven: men ving vis en dreef handel. De allerrijksten kregen na hun dood een eervol scheepsgraf.

Hun godenwereld was ingewikkeld en veelzijdig. De Asgard was de woonplaats van alle goden, die door de regenboogbrug met de aarde verbonden was. Goden beschermden aardse zaken zoals oorlog, liefde en vruchtbaarheid, maar ze hadden zelf heel menselijke trekken. Ze zaten elkaar regelmatig in de weg. De zichtbare en onzichtbare wereld waren geordend langs de takken van de wereldboom Yggdrasil. Deze zou ooit, met Ragnarok, vergaan, en dan zou er een nieuwe orde ontstaan.

Het zo spannend mogelijk voordragen van gedichten en verhalen was een geliefde bezigheid. Oude overleveringen hiervan zijn het Nibelungenlied en de Edda.

Vrouwen en mannen hadden hun eigen rollen in het dagelijks leven. Vrouwen bestuurden het leven binnenshuis en hadden erfrecht. Mannen regelden alles buitenshuis.

Zowel mannen als vrouwen besteedden graag zorg aan hun uiterlijk, met mooi haar, sieraden en kleurrijke versierde kleding.

Thiazi en Skadi leefden in de ijzige bergen: vader en dochter ijsreus.

Op een dag ontvoerde Thiazi Idun, de godin met de appels van de eeuwige jeugd der goden. De goden van de Asgard waren ontzet. Zo zouden ze oud worden en rimpelig..!

Loki ging Idun redden, veranderde haar in een walnoot en zichzelf in een valk en hij vloog, met de walnoot, terug naar de godenwereld. Maar Thiazi achtervolgde hen in de gedaante van een adelaar, die sneller vloog dan de valk. Loki haalde de vlammeende Bifrost-brug net voordat het vuur dat Odin daar had opgestookt, hoog oplaaide. De adelaar Thiazi vloog er recht in. De goden sloegen de brandende vogel dood.

Skadi was woedend dat haar vader dood was en ging om genoegdoening naar Asgard. Odin vroeg haar hoe ze haar pijn konden wegnemen, ze mocht alles kiezen wat ze maar wilde. De reuzin, zo temidden van goddelijke goden wilde het volgende: een man en lachen. Ze had haar oog op Balder laten vallen, de knappe zoon van Odin.

Odin zei toe dat ze een man mocht kiezen, maar... alleen op basis van zijn voeten. En hij hulde alle goden in onzichtbaarheid, op hun voeten na.

Skadi liep langs alle voeten, het kiezen was moeilijk. Ze koos voor ze mooiste, lenigste voeten. Die bleken van Njord te zijn, de god van zeelieden en vissers. “Had mij maar gekozen”, klonk het toen uit een bolletje touw, dat langzaam hun kant oprolde. Iedereen was verbaasd, maar toen de bol was afgewikkeld sprong de kwelgeest-god Loki tevoorschijn, en barstte iedereen in luid schaterlachen uit. Ook Skadi. Dat brak het ijs. En.. het vervulde haar tweede wens.

Hoewel ze van haar keuze was geschrokken, schikte ze zich in het lot. Vooral nadat Odin de twee ogen van haar reuzenvader Thiazi naar de hemel had gegooid, waar ze voor altijd als twee sterren zouden blijven flonkeren. Njord en Skadi trouwden met elkaar, maar ze wilden geen van twee verhuizen. Ze besloten om te blijven reizen: negen dagen en nachten in de ijsbergen wonen en daarna negen dagen en nachten bij de zee. Maar dat hielden ze niet lang vol. Toen gingen ze beiden wonen op de plek waar ze thuishoorden.

De late middeleeuwen hielden ervan om niet alleen naar de goede en mooie zaken te kijken. In hun kunstvoorwerpen ging het soms om alles wat je juist niet moest doen en mensen die je niet wilde volgen.

Een woest bloot vrouwtje met een groot mes in haar hand. Zo eentje kwam je niet graag tegen. De 'wildeman' en 'wildevrouw' waren populair. Ze hielden wapenschilden vast of figureerden in meubelstukken. Ze waren grappig bedoeld en een beetje als les: zo zijn wij niet!

Middeleeuwen II

7 eeuwen geleden

Eerst waren er drie soorten mensen: edelen, geestelijken en gewone boeren. Met de komst van de steden kwam er een vierde soort: stedelingen. Zij voerden hun eigen bestuur, hadden allerlei rechten en werkten in gespecialiseerde beroepen. Het leven in de stad bracht nieuwe energie.

De christelijke kerk was een machtige organisatie met een centraal bestuur. Overal waren kerken, kapellen, kathedralen en kloosters.

Het christendom was dus belangrijk. Dat betekende niet dat er uitsluitend bijbelse verhalen werden verteld. Al sinds Karel de Grote was er belangstelling voor de klassieke oudheid; het treurige liefdesverhaal van Pyramus en Thisbe werd bijvoorbeeld graag verteld.

Daarnaast waren er ridderverhalen. Zoals over koning Arthur, die als jongen het koningschap erfde door het betoverde zwaard uit de steen te trekken. Ridderlijkheid was in die verhalen iets heel belangrijks. Mannen moesten dapper zijn en hoffelijk, niet grof. Vrouwen werden op een voetstuk geplaatst en vereerd op afstand.

De christelijke wereld was in deze verhalen niet ver weg. In veel verhalen speelde het gevecht tegen 'heidenen' of het verkrijgen van de Heilige Graal een belangrijke rol.

Een klein wit hondje en haar bazin, de hofdame van een ver koninkrijk, kwamen bij koning Arthur. “Mijn koningin”, zo sprak de dame, “is gezegend met alle deugden en van een buitengewone schoonheid. Zij weet, dat binnen uw grenzen een woud is, waar het altijd lente is, met vele zangvogels. Daar leven zeven reuzenleeuwen die samen een legendarisch hert bewaken: het hert met de witte voet. De dappere ridder die de leeuwen verslaat en mijn koningin de witte hertenvoet brengt, mag haar hand vragen.”

Arthurs ridders hadden alles gehoord. Keye stond op, boog voor de dame en beloofde het hert te gaan zoeken. De dame dankte de ridder en zei: “Mijn hondje wijst u de weg”.

Ridder Keye kwam in het woud en genoot van het vogelgezang. Maar opeens sprong het hondje over een brede wilde rivier. Keye durfde niet te volgen en keerde terug naar het hof.

Nu stond ridder Lancelot op. En direct dartelde het hondje voor hem uit. En ook voor hem sprong het hondje over de woeste rivier. Lancelot gaf zijn paard krachtig de sporen en bereikte de overzijde.

Meteen zag hij drie dode leeuw-reuzen liggen, geveld door een voorganger. Hij reed verder en vocht met de vier andere leeuwen, die hij allemaal doodde, al raakte hij ernstig gewond. Het hondje leidde hem daarna naar het hert. Hij schoot het neer en sneed het met zijn laatste krachten de voet af. Zo bleef Lancelot liggen.

Plots verscheen een onbekende ridder. “Och heer”, riep Lancelot hem aan, “Wilt u deze witte hertenvoet uit mijn naam zo snel mogelijk bij de dame die erom gevraagd heeft brengen? Mijn krachten moeten toenemen eer ik zelf kan gaan.” De onbekende nam met kwade bedoelingen de opdracht aan. Hij wilde de koningin voor zichzelf.

Toen hij met de hertenvoet op het verre hof kwam, schrok de koningin hevig. Zo'n onbehouwen ridder had ze zich niet

voorgesteld. Ze kreeg spijt van haar voornemen en vroeg raad bij alle ridders uit haar rijk. Deze bevroegen de onbekende ridder maar konden niet ontdekken wat er mis met hem was, afgezien van zijn lelijkheid. De raad van ridders adviseerde om twee weken uitstel van het huwelijk te bepalen, en zo besloot de koningin, biddend om een wonder.

In de tussentijd werd ridder Lancelot gemist aan de ronde tafel. Ridder Walewein ging op onderzoek uit, reed door het woud, vond zijn vriend en hoorde wat er gebeurd was. Walewein sprong op zijn paard en reed snel naar het hof van de koningin. De onbekende ridder werd ontmaskerd. Lancelot keerde terug naar Arthurs hof. Een huwelijk met de verre koningin wilde hij niet, hij bleef zijn eigen koningin Guinevere op hoofse wijze eren.

Colofon

100 Eeuwen Verhalen rond het Vuur is een Archeon-tentoonstelling in het kader van Onder Ons, een initiatief van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden, mede mogelijk gemaakt door de Vriendenloterij. Met Onder Ons brengt het Rijksmuseum van Oudheden tussen 2023 en 2027 tien tentoonstellingen naar tien musea in Nederland.

Tentoonstellingsmaker: Annenies Keur

Projectleider Rijksmuseum van Oudheden: Ivo van Wijk

Curatorenteam Archeon: Jeroen van Eijk, Ratna Drost, Annenies Keur

Floormanager: Saide Masmás

Audiovisuele vormgeving: Echo Design / Tino Lammers

Technische realisatie / bouwploeg Archeon: Stehpan Gentis, Bouke van Onna, Richard Padeloup, Liza van Rijn, Damy van der Waal

Klusploeg Archeon: Fleur Dijkstra, Freke Elkerbout, Olaf de Gelder, Vera van der Laan, Esmé de Munk, Guido Schouten, Jens Schot

Verhalenvertellers: Joris Binkhorst, Jan de Frankrijker, Annenies Keur, Nils van Leeuwen, Mary Ann van der Loo, Saide Masmás, Marianne Pinckaers, Kevin van Pinxteren

Kledingadvies: Robin Sietsema, Stephanie Vesseur

Alle verhalen in de tentoonstelling zijn ontleend aan opgetekende verhalen, sommige uit de betreffende periode zelf, andere uit een context die in etnografisch opzicht vergelijkbaar is.

De gebruikte afbeeldingen zijn ontleend aan de Gundustrup-ketel, een Deense vondst uit de ijzertijd. De zilveren ketel is rijk gedecoreerd, waarschijnlijk in Thracië gemaakt. De Keltische motieven hebben een haast tijdloos, universeel karakter.

100 Eeuwen
Verhalen
het rond
Vuur

jubileumtentoonstelling
20 december 2024 t/m 4 mei 2025
Museumpark Archeon

